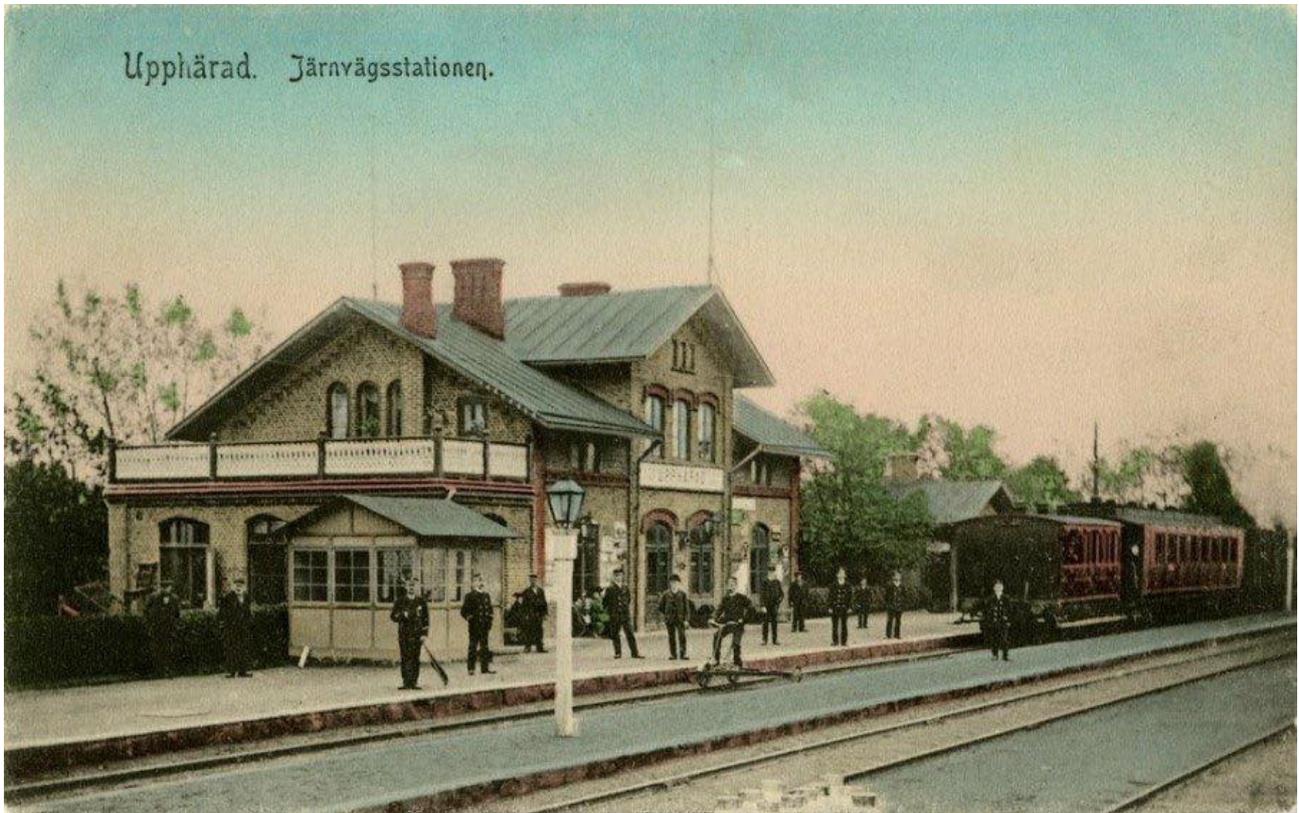

Kullabladet 2018

Medlemstidning för Backstugans vänner, Upphärad

Upphärad station 1910-talet. Bild från Sveriges Järnvägsmuseum. Fotograf okänd.

Ur innehållet:

Årsmöteshandlingar

Lövdalsskandalen

Död på Roosarnas torp

Potatiskällare eller hällkista?

Poesi ifrån Upphärad

Byggnadsvård och takomläggning på Kulla

Föreningsinformation

Kullabladet är en medlemstidning för föreningen Backstugans Vänner i Upphärad, vars första nummer utkom 2009. Numret du håller i din hand är det 21:e i ordningen. Upplagan är ca 140 ex. Ingen som arbetar med tidningen får ett arvode. Vi gör det för att glädja andra och oss själva. Du är också välkommen som medarbetare.

Författare i detta nummer: Margaretha Ahlsén, Lena Calmestrand, Erna Gustafsson, Lisbeth Olsson, Ulf Tiborn, samt två norrmän med rötter i Upphärad; Terje Åge Herfindal och Jan Björn Ekaner.

Redaktör och ansvarig utgivare för Kullabladet 2018 är Kaisa Vento. För layout står Siri Vento. Respektive textförfattare ansvarar för bilderna till sin text om inte annat anges.

Backstugans Vänners organisationsnummer är 802428-2280.

Medlemsfrågor, adressändring m.m. Lisbeth Olsson, olsson.ekelov@gmail.com 0703-49 77 26

Medlemsavgiften för 2017 är 100 kr; betala via bankgiro 547-4671 eller plusgiro 715448-7, senast 31 mars. Kom ihåg att ange namn och adress på inbetalningskortet.

Ansvarig hemsidan är Lars Dahlberg www.backstugansvanner.se

0520-44 10 55, lars@larsdg.se

Backstugans Vänners styrelse

Ordförande Lena Calmestrand, 0520-44 16 21 lena.calmestrand@gmail.com

Vice ordförande Ulf Tiborn, 0763-28 40 11, ulf.tiborn@gmail.com

Sekreterare Ida Rask, 0702-63 06 36 idarask@hotmail.com

Kassör Lisbeth Olsson, 0703-49 77 26 olsson.ekelov@gmail.com

Siv Persson, 0520 -66 70 43. trasmaden@yahoo.se,

Brita Thorell 0706-06 86 44 brita.thorell@hotmail.com

Kaisa Vento, 0706 98 60 20, kaisavento@live.se

Siri Vento 0760-34 83 64
siri.vento@gmail.com

Valberedning

Per Hernmar, 0704 715 418

Kenneth Persson, 0520 66 70 43

Revisorer

Per-Ivar och Birgitta Persson, 0520-44 12 28.

Arbetslag/arbetsgrupper 2018

Vill du delta i arbetet, kontakta ansvarig i resp arbetsgrupp!

Arbetslag Höljebacka Lena Calmestrand,

Arbetslag/takarbetet Ulf Tiborn

Facebooksidan och QR-kod Kaisa Vento

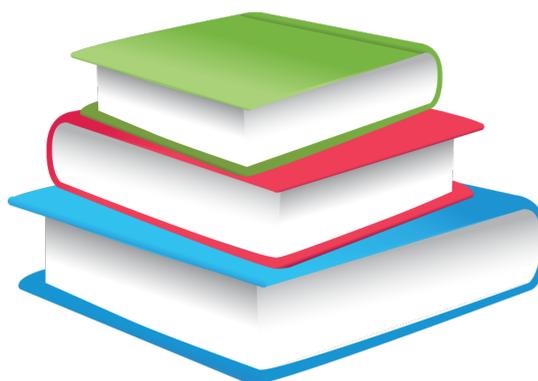
Visningar - gruppbokningar Kaisa Vento.

Besök oss gärna på

www.backstugansvanner.se och på Facebook Backstugan Kullas vänner!

Kullabiblioteket

Kulla har ett stort bibliotek. Vi lånar gärna ut vår litteratur – anteckna när du lånar och återlämnar i vår dagbok/gästbok.

Bildtext till baksidan

Bild C Akrell, Krigsarkivet
Kommunikationskarta över Västra Sverige
1853 med diligenslinjer och värdshus. Avstånd
anges i ¼ gammal svensk mil, en fjärdingsväg.

Innehållsförteckning	sid
Föreningsinformation	2
Innehållsförteckning	3
Ordförande har ordet	4
Nya medlemmar	5
Kallelse och dagordning	6
Förslag till stadgeändring	7
Budget 2018	8
Lövdalsvisan	8
Skandalen om Löfdal	9
På slektgranskning i Sverige	10
Jag minns mitt Upphärad	15
Hällkistan vid Sjökullen	16
Fornminnesinventering 1919	20
Fornlämningar Upph. s:n	25
Nytt på Kullas bibliotek	26
Takomläggning	27
En gång för länge sedan	29
Dikt <i>Vem var du?</i>	30
Program på Kulla 2018	31
Karta över Västra Sverige från 1853	32

Ordförande har ordet

- *Kära medlemmar i Backstugans Vänner*

Min lilla krönika skrivs bara någon vecka in på det nya året. Processen är lång innan Kullabladet kommer ut till er medlemmar och materialet till 2018 års nummer bör vara klart redan i mitten av januari för att gå vidare till redaktören för att sedan omkring 20 februari skickas in för tryckning, Trollreda hjälper oss med detta. Alldeles i början av mars ska alla Kullablad hämtas, kuverteras, frankeras, prickas av på listan och delas ut i Upphärads samhälle och lämnas till lantbrevbärare för vidare distribution inom och utom Sveriges gränser.

Bidrag till årets Kullabrev: I år hade jag tänkt mig att ni medlemmar skulle få bidra med lite material under rubriken ”Svunna tiders jular”. Hur firade du julen när du var liten, eller hur firade dina föräldrar sina jular, skriv, vänner skriv. Jag hoppas vi får en spridning över landet och kanske droppar det in någon berättelse utrikes ifrån också, vem vet.

Avliden medlem: Sven Ljunggren. I somras fick jag ett telefonsamtal från Svens dotter, Hon ville ringa och berätta att Backstugans Vänner betytt så mycket för Sven. Jag kände att jag fick tårar i ögonen. Sven kom med tidigt i föreningen. 2008 hjälptes han och Ingemar åt att renoverade källaren. När vi något år senare skulle måla om huset var han igen en i gänget, ja, han var behjälplig vid många tillfällen. Vid en vandringar till

fornborgen Trelleborg mötte han Barbro, en annan medlem, och kärlek uppstod. De fick några fina år tillsammans innan Barbro hastigt avled.. Tack Sven för din medverkan i Backstugans Vänner!

Anmäl dig gärna till torpinventering och fornminnesexkursioner nästa år, se vidare artikel om detta. Vill du lära känna Upphärads historia och förhistoria lite bättre kan detta vara ett bra sätt. Välkommen med din anmälan!

Takarbetet fortsätter i år med den södra halvan och farstun, vi behöver hjälp av dig som kan avvara några timmar. Kontakta gärna Ulf Tiborn som är kontaktperson för arbetslaget.

Och så några ord om **järnmalmssluggen på Krattorps gård**, hur gick det egentligen med bidraget till 14c analysen som vi hoppades på när Kullabrevet skrevs? Nej – det gick inte alls, Trollhättans stad såg ingen möjlighet att kunna vaska fram 3 750:- för att få en arkeologiskt korrekt tidsbestämning. Nu blir vi tvungna att lägga arbetet med sluggen på is, tills nya uppslag kommer ... Har du något tips, så hör gärna av dig. Dessa personer har konsulterats i frågan under senaste året:

Sonia Jeffery och Mats Hellgren, arkeologer Lödöse, Henrik Zedig och Niklas Ytterberg, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, Maria Norrman, arkeolog Skara museum, Gert Magnusson, arkeolog och konsult till Jernkontoret i Stockholm, Per-Olof Fredriksson, Skogsstyrelsen, Uppsala, Catrin Sandberg, arkeolog, Göteborg, Catarina Karlsson, Jernkontoret, Uppsala, Micael Brolund, Allmänna arvsfonden, Kristina Lindholm, arkeolog, Bohusläns museum, Torbjörn Ahlström, arkeolog, Lunds universitet, Mats Rundgren, geologiska institutionen, Lunds universitet, Göran Possnert, Ångströms laboratoriet, Uppsala, Lena Henriksson, Västarvet och Christer Olsson, Kulturförvaltningen Trollhättans stad.

Höljebacka, den gamla kyrkplatsen: Låt oss hjälpas åt några timmar och räfsa i slutet av juli eller i början av augusti, vi vet inte riktigt

när pastoratet beställer röjningen i år.
Ring/mejla mig (Lena) och anmäl ditt intresse.

Så till sist: Besök oss gärna på Kulla! Förgyll gärna vår hemsidan genom att bidra med bilder, tidningsartiklar, utflyktstips eller med något intressant från en resa som du har gjort, skicka materialet direkt till Lars Dahlberg lars@larsdg.se eller till mig för vidare distribution, min adress hittar du på informationssidan.

Lena Calmestrand, ordförande

Vi hälsar våra nya medlemmar varmt välkomna:

Pär Andersson, Olofstorp
Roger Andersson, Trollhättan,
Kristina Furubacke, Upphärad,
Holger Nilsson, Trollhättan,
Karin Olofsson, Torslanda,
Hans Svensson, Upphärad,
Eva och Ronny Stigsson, Trollhättan,
Marita Stigelius, Kungsbacka,
Karl Vento, Göteborg,
Västarvet, Vänersborg,
Liisa Ödén, Munsö/Ekerö

Avliden

Sven Ljunggren, Trollhättan

Förslag till stadgeändring, årsmötet 20180325:

Stadgar för föreningen Backstugans Vänner
Antagna på årsmötet 2005 och reviderade på årsmötet 2018.

Ändamål

Föreningen Backstugans Vänner är en sammanslutning av personer som vill bevara Backstugan Kulla i Upphärad. Föreningens syfte är trefaldigt:

- att väcka intresse för och förmedla kunskap om Upphäradens historia som en del av vårt kulturarv genom bl.a. visningar, föredrag och studiecirkel.
- att bevara backstugan Kulla och dess byggnadsminnesmärkesförklaring.
- att bevaka och delta i debatten i frågor om Upphäradens framtid.

Föreningen är i religiöst och partipolitiskt hänseende obunden och ansluten till Sveriges Hembygdsförbund.

Medlemskap

Medlem kan den bli som är intresserad av föreningens syfte och som betalar gällande medlemsavgift.

Möten m.m.

Årsmöte hålls senast under maj månad för bl.a. behandling av verksamhetsberättelse, revisionsberättelse, verksamhetsplan, ansvarsfrihet, fastställande av medlemsavgift samt val av ordförande. Inför årsmöte kallas medlemmarna senast två veckor före mötet.

Ordförande och ledamöter till styrelsen väljs på årsmötet. Styrelsen skall bestå av minst tre personer; ordförande, kassör och sekreterare. Ledamöter utses för två år med växelvis avgång, varvid ordförande och kassör ej avgår samtidigt. Vid årsmötet väljs två revisorer för granskning av föreningens räkenskaper samt en valberedning på två personer.

Vid styrelsemöten förs protokoll.

Medlemsmöte alternativt föredrag/studiecirkel/arbetsdag eller annan aktivitet genomförs minst två gånger per halvår.

Ärenden och rösträtt

Ärende som skall avgöras av medlemsmöte bereds av styrelsen. Varje medlem har en röst. Röstning sker personligt. Omröstningen sker öppet. Vid lika röstetal gäller det förslag som biträds av ordföranden i föreningen.

Säte och firmateckning

Föreningen har sitt säte i Backstugan Kulla, Upphärad, Västra Götaland. Föreningens firma tecknas av ordförande och kassör var för sig.

Verksamhetsår

Verksamhets- och räkenskapsår sammanfaller med kalenderår.

Stadgeändring

För ändring av dessa stadgar fordras att minst 2/3 av antalet medlemmar vid årsmötet så beslutar.

Upplösning av föreningen

För upplösning av föreningen krävs beslut av årsmöte med minst 2/3 av antalet avgivna röster. Om föreningen upplöses skall föreningens tillgångar överlämnas till verksamhet med liknande ändamål/syfte.

**Budget för 2018 för Föreningen
Backstugans Vänner 802428-2280**

Intäkter

Försäljning i samband med program	4000,00
Försäljning böcker, tidskrifter, trycksaker	3000,00
Medlemsavgifter för innevarande år	14500,00
Driftbidrag	15300,00
Erh bidrag fr stat, Länsstyr, Riksantikv.ämb. mm	
Kullabladet	70200,00

Summa intäkter
107000,00

Kostnader

Inköp för program, fika	2000,00
Reparation, underhåll, förbrukningsmat.	84000,00
Fastighetsförsäkringspremier	1100,00
Annonsering	1500,00
	3500,00
Administrationskostnader	2000,00
Porto	3500,00
Bankkostnader	1200,00
Prenumerationer till medlemmar	3500,00
Tidningar, tidskrifter, facklitteratur, registerutdrag	1500,00
Föreningsavgifter, Medlemsavgifter	3200,00

Summa kostnader
107000,00

Lövdalsvisan

En ynkelig visa för er jag sjunga vill
om ni den önskar höra och visan lyssna till.
Den handlar om en stortjuv och Lövdal hette
han
som klädde sig med ordnar i blå och gula
band.

Den karlen gick och gällde som stor och
mäktig man.

Ty ingen kunde skrävla så stort och brett som
han.

Nu sitter han häktad för många grova brott
ty mordbrand, stöld, förfalskning han erkänt
sig begått.

Två barn sägs att Lövdal också förgiftat har
och det är helt naturligt att han till dem var far.
Han förde dem som resgods hem till ett
magasin
och karlen är helt säkert med fan själv kusin.

Men ändå kan det hända att Lövdal kan gå fri
och hans brott förklaras för vanvett och mani.
Men Kölner är dock envis och hävdar lag och
rätt
så att få boven frikänd det ter sig ej så lätt.

Dock kunna advokater som känna till denna
lag
få Lövdal förklarad som galning för ett tag.
Blir det sen konstaterat utav en läkare
kan Lövdal allt bli frikänd precis som fru
André.

Synd är det dock om mågen, som kom i
Lövdals klor
han kunde aldrig ana det var en skurk så stor.
Han tänkte fånga kovan, få sig en fru så rar,

men han fick bara stommen och tjuv till sväderfar.

Ej kunde Lövdal ana, när han gick stolt och dryg,
att det fanns detektiver som spanade i smyg.
Han gick ju där och vräkte liksom en stor baron,
och folket var för honom som fattighjon.

Så kom det dit en främling, han sa han var agent,
han gick och sporde folket, om vad som hade hänt.
Och bjöd ut sina tyger till rysligt billigt pris,
och billig avbetalning det blev naturligtvis.

Så kom det dit en knalle, han hade lite kram,
han knallade och sålde, det var ingen skam.
Men han var jädrigt frågvis, som varje knalle är,
och bad ibland om ursäkt för den han gjort besvär.

Svårt blev det för vår knalle att komma under tak,
att hysa där en främling, det var en farlig sak.
Att folket var förskräckta var inte undra på,
de fruktade hela platsen i lågor skulle stå.

Till lycka fanns en köpman, som inte var så rädd,
han ställde om att knallen hos honom fick en bädd.
Han hyllade den saten, som sanningen var tum,
och där det fanns hjärta, fanns det också sängrum.

Så kom det dit en tredje, men den han sökte knog,

och detta fick han genast ty arbete fanns nog.
Hans syssla blev att langa vid bygge grus och sten,
det var inte svårt att sköta, men lönen den var klen.

Ja, våra detektiver är jädriga förstås,
de går alltjämt och lurar som räven på en gås.
Men räven skall ju fångas, med räv, det har man sagt,
och våra detektiver gå mest på rävjakt.

Nu slutar jag min visa totalt för denna gång.
Herr landsfiskal och knallen jag tackar i min sång.

Samt murar'n och agenten som haft ett rysligt sjå,
men målet är dock vunnet och det är vackert så.

Skandalen om Löfdal

O. P. Lövdal bodde på Lövås i Upphärad. Till en början var han en aktad och betrodd man men med tiden visade det sig att han var en stortjuv och mordbrännare. Huset på Lövås blev senare pensionat men revs för att ge plats för den nya järnvägsövergången och genomfartsleden i Upphärad.

Vem är författaren till visan och i vilket sammanhang har den framförts? Vet du något om visan så hör gärna av dig.

I en tidningsnotis från 1903 stod det följande att läsa: Löfdal född 1848 i Sillerud. Miss-tänkt för 2000 brott, bland annat mordbränder. Dömd i början av 1900-talet. Avancerade från soldat, korpral till banmästare 1877. Hette tidigare Lobman, och hade en lön på 130 kr i månaden. En mycket mångsidig man som hade ett finger med i det mesta. Bland annat hade han affär för klädeshandel, inköpte sämre mark, byggde hus därpå och sålde, drog ut tänder. Var en tid uppsyningsman för polisen. Eftersom han var mycket betrodd var han svår

att komma åt. Han tände først på hos sig själv för att få ut försäkringen. När skvallret började gå om honom, brann det i hus till dem som vågade anklaga honom. Konkurrenterna inom handeln drabbades. Tengboms spannmålsmagasin brann, likaså Zimmermans handel mittemot stationen vänster om järnvägen. Det huset återuppbyggdes och då hade polisen fått upp ögonen för vad Löfdal var för figur. Bland snickarna fanns två poliser som uppträdde som snickare men hade som uppgift att skugga Löfdal och också till slut lyckades få honom fast.

I en notis i Wenersborgstidningen 1904 stod att läsa: Löfdahls dom skärpt af hofrätten. Hofrätten har i målet mot f. banmästaren Löfdahl med ändring af underdomstolarnas beslut dömt Löfdahl till straffarbete i 12 år. Förra domen lydde på straffarbete i 10 år och 6 månader. Löfdahl dömdes för 59 förfalskningsbrott, 6 mordbrand, 2 bedrägerier och 1 stöld.

I Kullabladet 2014/2 finns mer att läsa om O.P. Löfdahl

Lisbeth Ohlsson

”På slektgranskning i Sverige”

av Terje Åge Herfindal og Jan Bjørn Ekanger
Inledning och efterskrift av Lena Calmestrand

Inledning

Sommaren 2017 fick backstugan Kulla besök av tre norrmän som kom för att söka spår efter deras gemensamme anfader Karl August Ros. Tidigare samma dag hade släktingarna besökt Västra Tunhem och där funnit information om fadern till Karl August; soldaten Andreas Johansson Ros. Frågan som vi nu alla ställde oss var: Fanns det en koppling mellan denne Ros och ”vår” Andreas Roos här i Upphärad? Här kan du läsa den intressanta artikeln som handlar om att vara på spaning efter den tid som flytt.

På slektsgranskning i Sverige

Tre Nordmenn: Terje Åge Herfindal, f. 1947, Anders Thorsnes, f. 1945 og Jan Bjørn Ekanger, f.1953, på jakt etter oldefar: Karl August Andreasson Ros, f.17.4.1844 i

Korsbogård , Hol i Vestra Tunhem, død 8.8.1928 på Risnes, Arna/Bergen, og slekta hans i Sverige.

Dette er det vi fann: Karl August var son til: ANDREAS JOHANSSON ROS, f.25.9.1816 på Bråtet, Nygård, Vestra Tunhem – og døydde på Hol Korsbogård den 25.11.1876 og hustru og Catharina Petersdotter Hedberg Ros, f.1819-18.8.1879. Gift 6. januar 1840.

I Svenske husholdningsundersøkeleser Bok Vestra Tunhem, AI7 1867-1881, s 523 linje 1 finn vi Soldat 410(Torp nummer) -Andreas som gratialist, som bur på Backstuga saman med hustru og barn: Eldre slektningar i Norge bekrefter at Andreas var soldat.

Foreldre til Andreas: Johannes Andersson, f. 12.1.1789 i Hegaslett, Tunhem og Britta Jacobsdotter, 20.1.1787 i Bohuslen. Dei fekk 3 born: Maja Greta og Magnus, f. 1814 (tvillingar) og Andreas, 25.9.1816

Catharina og Andreas fekk 6 born: Anders Johan (1840-1912) Greta Lisa (1842-1912) Karl August (1844-1928) Jacob(1846-1919) Magnus(1848-1923) Anna Britta(1850-1879) og Anna Maria (1854-1875)

Navnet Ros fekk Andreas fordi han vart soldat. Det var vanleg praksis at soldater fekk tildelt korte, greie navn, antakelig av praktiske årsaker. Me fant difor to personar i V.Tunhem som begge heitte Andreas Ros/Roos, men kom frå to ulike familiar. Den eine Andreas var tater/loffare /hestehandlar/bråkmakar/tjuv og laga mykje uhygge i V.Tunhem.

«Vår» Andreas (tippoldefar) var soldat og torpare. Olderfar Karl August vart også soldat. Men etter soldattida vart han dreng på torpet Gensen u. Bryggum. Han flytta tilbake til heimen V.Tunhem i 1868 og fekk då arbeida som dreng hos soldaten: Karl Larsson Holmin(Ros), som var gift med syster til Karl August. Me finn at Karl August vart «hektad» i Uppsala den 23.1.1871 for «knivskerning i Allmen Veg» og for fylleri i Elfkarsby H.R på «ålmen Veg» den 1.2.1871. - Den 16.11.1877 flytta Karl August til Norge.

KARL AUGUST ROOS TIL NORGE OG RISNES

Svenske rallarar vart svært ettertrakta då jernbana vart bygd mellom Bergen og Voss, eit tettsted ca. 100 km frå Bergen. Svenske rallara hadde erfaring frå bygging av jernbanen i Sverige og frå gruvearbeid.

Då Karl reiste frå Vestra Tunheim i 1877, valde han å søkja lukka ved jernbanen i Noreg. Han fekk arbeid på strekninga mellom Bergen – Voss, og har sikkert starta å arbeida i nærleiken av Risnes – ei bratt lita bygd 40 km frå Bergen. På Risnes var det på den tida berre 3 små gardar. Dei hadde vel 1 ku og nokre sauer og høns. Dei levde under fattige kår, og reie pengar var det lite av. Då svenske rallarne kom og Karl vart formann på eit arbeidslag langs jernbanen, trur eg han vart eit godt ”mannabein” for dei unge jentene på gardane langs Sørfjorden, der jernbana snirkla seg forbi. Karl fikk god løn etter den tids standard. Dette gjorde han nok enda meir ettertrakta. Han var også ein stor og svært sterk rallar, og dette hadde også betydning for dei unge jentene, når ein skulle drifta ein tungdreven gård. Rallarane budde i brakker langs jernbanen og Karl har sikkert budd på ein av dei som låg berre 400 meter fra heimen til Margreta Risnes, som seinare skulle verta hans hustru. Det går ikkje lang tid før Karl møter Margreta. Året etter at Karl kjem til Norge og Risnes, gifter han seg 1878 med Margreta Olavsdotter Risnes, f. 9.6.1849 - 17.10.1939. Det seies at då Karl August fridde til Margreta sa han: ” Vil du tvetta mi trøya”. Margreta hadde 4 sysken og 7 halvsysken, som far hennas hadde frå eit tidligare ekteskap. Han var no enkemann. Far til Margreta hadde ein liten gard på Risnes og då han døydde i 1880, kan Karl ha kjøpt gården. Han er i gamle dåps protokoller omtala som jernbanearbeidar. Men seinere –1885, også omtalt som gardbrukar.

Karl August og Margreta fekk 6 born – 5 jenter og ein gut:

1) Karoline, f. 1879 – 1898, døydde 19 år gamal og hadde ingen familie. 2) Margreta, f. 1881 – 1932, vart i 1900 gift med Andreas Herland, ein gut frå nabobygda, som fekk seg gard på Risnes, og vart nabo med Karl August. Margreta fikk 3 barn, som vaks opp på Risnes.

3) Kristine, f. 1883 – 1961, vart i 1900 gift med svensk rallar: August Werner Gustavson Blomberg, f. 1876 – 1918, fra Bjørkorp, Grengesberg i Sverige. Etter at det var slutt på

Karl August Roos og Margretha Roos. Den vesle jenta er første barnebarn.

arbeidet langs jernbanen, emigrerte August Werner til USA i 1905. Kristine og 4 barn vart igjen i Norge inntil August Werner fikk arbeid i ei gruve i Gaastra, i staten Michigan. Kristine og borna reiste over i 1907 og busette seg der. Dei fekk 6 born i USA, så no var barneflokken på 10 barn. Da smittsom tuberkolose herja i USA, døydde August Werner og 3 av borna i 1917 og 1918. Då Karl Roos fekk høyra om dette, bad han Kristine ta med seg alle 7 borna, og koma hei att til Norge og Risnes. Karl var då i ferd med å byggja nytt lite hus på garden for Margreta og seg sjølv. I 1919 reiste Kristine og dei 7 borna med ”Amerikabåten” attende til Norge. Huset til Karl var ikkje helt ferdig, så alle fekk bu ei stund rundt om på andre gardar, inntil huset sto klar for innflytting. Huset hadde eit lite kjøkken, gang, soverom og ei lita stove. I 2.etasje var det laga 2 rom, som no vart svært viktige for å plassere Kristine med 7 born. Etter nokre år i Norge reiste 3 av borna attende til USA, medan dei 4 andre busette seg på Risnes, Oslo og i Bergen.

Mor mi – Ruth, f. 1914 i USA – 1992, dotter av Kristine, budde saman med sin morfar Karl August i 9 år, frå ho var 6 – 14 år gamal. Ho

fortalde desse historiene: Karl var veldig snill og satt ofte ved vindauga i stova og såg utover den vakre Sørfjorden. Når ei floge sette seg i glaskarmen, gav Karl henne små sukkerstrø til mat. Ho fortalte også at når det vart bråk og slagsmål i jernbane brakka blant rallarar, greip han tak i kragen og heldt ”kamphanane” langt frå kvarandre og sa: «Nær jag får tak i kragen, da holdar jag»

4) Josefina, f. 1885 – 1963, vart i 1902 gift med Jon Anderson Vedå, f. 1884 frå Salhus -20 km frå Bergen. Ho reiste også til Michigan i USA, der dei fekk familie med 4 jenter, som alle busette seg i USA. Josefina vitja Risnes og søster si Kristine i 1957, saman med dotter Agnes og mannen hennar, og dottera Violet, og hennas dotter Sandra.

5) Barbru, f. 1888-1953, vart i 1910 gift med Anton Mikal Olavson Tunes, f. 1888 – 1911. Men da Anton døydde året etter at dei vart gift, gifta ho seg opp i 1913 med Johannes Berntson Ekanger, f. 1887-1940 frå Ytre Arna, 2 mil frå Bergen og 15 km frå Risnes. Dei fikk 4 døtre og ein gut. Alle busette seg i fabrikkstaden Ytre Arna. Guten August Roos, f. 1918 – 2003 vart gift i 1946 med Hildur Kristofa Olavsdr. Uthaug, f. 1915- 1977. Dei fekk 2 barn – Karin Oddfrid, f. 1948 og Jan Bjørn Ekanger, f. 1953 – Karls oldebarn.

6) Ole, (Olav er og nytta)f. 1892 – 1923, vart i 1919 gift med Helga Johannesdr. Bruvik, f. 1891 – 25.11.1876. Dei fekk ein son: Karl Martin Roos, f. 11.7.1919-25.11.1982. Han vart ikkje gift og har ingen etterkommamar. Roos/Ros/Ross-namnet forsvann då ut av vår familie i Norge.

Omkring 1916-17 vart det funne store mengder med kalkstein og ei kalkåre i fjella over huset til Karl August og Margreta. Det vart starta med oppbygging av kalkverk (fabrikk) like inntil huset til Karl. Han måtte då flytte og bestemte seg for å byggja nytt hus på garden. I 1920 sette fabrikk i gong med produksjon av ei rekkje produkt frå kalksteinen. Risneskalk vart eit av dei største og beste kalkverka i Norden, og mykje av kalken vart eksportert til Sverige.

Karl August fekk si bane då han ein dag i 1928 gjekk seg en tur inn på Risneskalk sitt fabrikkområde. Han gjekk på en bru over mot inngangen til dei store omnane, då han fall

fleire meter og ned i store steinar. Han døydde ikkje, men vart aldri den same etter dette. Han døydde nokre månader seinare. Han vart 84 år.

Drapet på Johan Friberg og lagnaden til Anders Gustav Nordstrøm

Folket i Vestra Tunhem vart etter kvart svært trøytt av Rosarnas herjingar og tjuveri på siste halvdel av 1800-talet. Sumaren 1873 bestemte Johan Friberg, f. 1836 -1873 og Anders Gustav Nordstrøm, f.21.3.1850 – 1942, seg for å riva huset (stugan) til Andreas Ros, medan han var borte på ”loffarferd.” Dette ville gjæra det vanskeleg for Ros å busetja seg igjen i V. Tunhem, og ein kunne bli kvitt han. Då Andreas kom attende seinare på sumaren, fant han huset sitt nedreve. Ein kan berre tenkja seg korleis Andreas reagerte, men at Andreas vart svært sint, er det vel ingen tvil om. Noko seinare kom ikkje Johan Friberg heim etter arbeid på jernbanen. Dagane gjekk men Friberg vart ikkje funnen. Utpå hausten -i oktober, fant to rallarar levingane etter ein person i ei myr. Ein kunne ikkje sjå kven personen var, men hustrua til Friberg – Maria Kron, kjende igjen både kleda og skoa. Det var mannen hennar -Johan Friberg. Han var skoten i bakhovudet. Andreas Ros vart straks mistenkt for drapet, men då han nekta og lensmannen sto utan bevis, vart det ingen rettargong mot Andreas.

Anders Gustav Nordstrøm, som var saman meg Friberg om å riva Andreas sitt hus, vart sikkert redd for at det skulle gå same vegen med han også. I 1876 reiste han frå Småland og over til Vaksdal i Norge, ca. 50 km frå Bergen, og berre 10 km frå der Karl August Ros (oldefar)slo seg ned på same tid. Han vart gift med Kari Eriksdotter Fardal i 1878, og dei fekk 2 born. Nordstrøm var grovsmed og han fekk arbeid ved Jernbanen og i Gravhalstunellen, den lengste tunellen mellom Bergen og Oslo på den tid - 5311 meter. Han flytta i 1882 til Sauda, ei bygd lenger søraust på Vestlandet. Her fekk han arbeid i sinkgruvene i Allmannajuvet , 2-3 km frå Sauda. Sinkgruva er i dag museum og ligger tett til riksvegen frå Sauda og austover. Han vart gift med Anna Teig, som vart hans andre hustru. Dei fekk ingen born. Om Nordstrøm seies det at han var svært religiøs, og kunne bibelen frå perm til perm. Soknepresten i

Sauda på den tid - Morten Lerø, forretta under gravferda til Nordstrøm og skal der ha sagt: «Etter å ha snakka med Nordstrøm, fant eg ut at eg hadde liten kunnskap frå bibelen. Av oss to var det eg som lærte mest» Det var noko eventyrleg over Nordstrøm. Han hadde levd eit omflakkande liv. Det vart fortalt at då han var 17 år, vart det halden tvangsauksjon over farsgarden i Sverige. Den unge guten kunne ikkje utstå dette og gjekk mot lensmannen og slo han i bakken. Han rømte og viste seg sidan aldri heime.

Grovsmeden Gustav Nordstrøm, f.1850-1942, framfor garden sin i Sauda.

I Sauda-lensmann Olav Risdal si Oppholdsbok frå 19.10.1932 står det at Nordstrøm kom til Norge frå Småland i 1876 og er statsløs, sjølv om han hadde budd i Norge i 56 år. ”Ja, ja Andreas Gustav Nordstrøm, du fekk ikkje noko fedreland, men ein god stad å bu i - Sauda-bygda”. Han vart værande i Sauda inntil han døydde 1942, 92 år gamal. Han hadde då budd i Sauda i heile 60 år.

Rallaren bygde landet.

Tida då Karl August Ros kom til Norge kring 1870 var Norge eit av dei fattigaste landa i

Europa. Landet vart på den tida industrialisert, og kommunikasjon vart ein viktig del i industrialiseringa. I dette arbeidet vart svenske rallara svært viktige. Dei hadde erfaring i steinarbeid, og Norge skulle bindast saman i store veg- og jernbaneprosjekt. Arbeidet deira står den dag i dag som stolte monument over rallaren.

Me vil takka rallaren, for me er stolte av å koma frå ei rallarslekt.

Du finn meir om rallaren her: <http://rallarmuseet.no/no/>

Til slutt vil me få takka Harry Person – Lena Calmestrand og Katarina Wallin Fd Strømdal og alle dei andre som gjorde vårt opphald i Vestra Tunhem til ei godt minne.

Tekst og private foto: Terje Åge Herfindal og Jan Bjørn Ekanger

Efterskrift

I avsnittet om dråpet på Johan Friberg och Anders Gustaf Nordströms medverkan vid rivningen av Roosarna stuga vid Lilla Gärdet som låg i närheten av Albogården i Upphärad är det viktigt att tillägga att det inte var endast folket i Västra Tunhem som var trötta på Roosarnas härjningar, det var i sanningen också folket i Upphäradsocknen och Bjärke härad.

Johan Friberg blev mördad när han en lördagskväll i juli 1873 var på väg hem från sin arbetsplats i Kilehult i Sjuntorp med avlöningen på fickan. Han var väntad i hemmet på Bredfjällsmaden av hustrun Maria. Hon stod utanför huset när brodern till Johan kom gående, också han på väg hem från en arbetsvecka. Maria blev orolig eftersom hon visste att de brukade göra sällskap. Hon vinkade brodern till sig och undrade om han möjligtvis hade sett till Johan, men han skakade på huvudet, nej Johan hade han inte sett till.

Maria skulle få vänta länge innan man fann hennes make. På senhösten samma år gjorde två rallare en makaber upptäckt. En kropp låg gömd under en sten och var i det närmaste

upplöst. Identifikationen fick göras med hjälp av kläder och stövlar, det visade sig vara Johan Friberg. Han var skjuten i bakhuvudet.

Andreas Roos misstänktes direkt och togs in till förhör. Han hade ju hotat Johan Friberg att hämnas för att han gått i bräschen i samband med rivningen av stugan vid Lilla Gärdet. Många vittnade mot Andreas och de flesta i Upphärad ansåg honom skyldig men bevismaterialet räckte inte.

Men hur gick det sedan för Maria och barnen? Det var många barn i familjen att försörja och strax efter dådet blev fyra av dem utauktionerade till olika familjer och de fick arbeta hårt. Efter några år kunde de återförenas med sin mor. Maria Friberg överlevde sin man med över 70 år, hon blev 99 år gammal och ligger begravd på Västra Tunhems kyrkogård.

Vad är viktigt i ditt liv?

Tänk efter, vad är de fyra viktigaste sakerna i ditt liv? Tänk sedan över hur du fördelar din tid. Kanske spenderar du tiden helt fel? Detta är vad jag ska ta reda på nu.

Gör det du också, kanske stressar du men något ganska oviktigt varje dag?
Andas in, andas ut.

Corina

Många kanske känner igen sig, när dessa orden läses. Ta raderna till DIG. Andas in, andas ut.

Erna Gustafsson

Ernas mamma Agda med söndagsskoleelever.

Jag minns mitt Upphärad

Ett flyttlass kom under hösten 1941 till Upphärad och bosatte sig hos busschaufför Helge Gustavsson och hans fru Ester. Vi var tre st personer som kom, min pappa Erik, mamma Agda och så jag Erna (endast två år gammal) – alla hette Andersson.

Nu börjar sagan om Upphärad för mig, jag har flyttat till Upphärad flera gånger och bott på tre ställen. Jag har inga minnen ifrån första bostaden, men vi flyttade snart till Ängadal, en 1½-plans villa (nybyggd av Appelgren), tre rum och kök plus stor trädgård. Från detta boendet minns jag en hel del. Jag bodde kvar här till våren 1946.

Min pappa var anställd vid järnvägen och blev snart bekant med en stationskarl som hette Frans, som tillsammans köpt en bohuseka, och fick en plats för denna på Finnevikens mark. Fiske var något som min pappa gillade skarpt och många är de gösar som har dragits upp av familjen Andersson.

Mina föräldrar tillhörde Svenska Missionsförbundet i Älvängen (numera Equmeniakyrkan) och mamma hade varit söndagsskolelärare i många år. I Upphärad fanns ingen söndagsskola, men mamma skaffade lokal, sångböcker, tidningar och det som mera behövdes. Hon fick hjälp av bl a Strömslunds Missionsförsamling i Trollhättan. Barnen kom och mamma hade fått en uppgift i samhället.

Våren 1946 flyttade jag ifrån denna idyll för att återkomma till Älvängen och börja i skolan där på hösten.

Upphärad är inte bortglömd, mamma fortsatte med söndagsskolan (hon åkte tåg till Upphärad varje söndag). Nu fanns det också en församling i Upphärad med regelbundna gudstjänster.

Vår familj hade också tillgång till en mindre stuga vid ”Kobergssjön” (Vanderydsvattnet), som pappa så småningom köpte och byggde ut, familjen hade blivit större, jag hade fått en bror.

Jag har tillbringat många somrar vid denna sjö, badat, fiskat, plockat bär och svamp tillsammans med mina föräldrar. Tåg från Älvängen till Upphärad tog ca 20 minuter, vi hade våra cyklar (polleterade), inhandlade kanske något från Tengboms eller bageriet och cyklade sedan upp till denna lilla stuga som låg alldeles vid vattnet..

Föräldrarna är borta sedan länge och stugan också, men på samma tomt har min bror och hans familj nybyggda stugor, så traditionen lever vidare.

När jag tänker tillbaka på Upphärad under dessa år där, så var det ett mycket levande samhälle.

Där fanns
Postkontor, lantbrevbärare, handelsbank.
Tågförbindelse med Göteborg och Trollhättan
Bussar till Sjuntorp och Trollhättan
Bussar till Trollhättan (via Åsaka)
Taxirörelser (två st)

Bageri	Fiskbil	Plåtslagare
Begravnings-	Glasmästeri	Sadelmakeri
Byrå	Herrfrisör	Skomakeri
Bibliotek	Köttaffär	Smed
Brandkår	Larssons	Snickerifabrik
Caféer (två st)	speceri	(ca 30 anst.)

Cykelaffär	Mejeri	Spannmåls-
Damfrisör	Målarfirmor	magasin
Dress	Pensionat	Telegraf
Trädgårdsmästare		
Tengboms: Järnhandel, Manufaktur och Speceri		

Vilket samhälle på denna lilla ort. Till detta kom föreningslivet; bandy, fotboll, friidrott, gymnastik, skytteförening och politiska föreningar.

Skolor fyra st; Krattorps skola, Kyrkskolan, Lilla Boda skola och Svenssons skola. (Förlåt mig om jag glömt något.)

Jag skrev tidigare att jag haft tre stycken boenden i Upphärad. Den tredde bostaden var på Dress, en lägenhet på två rum och kök, där jag bodde med min man och en liten dotter. Flyttlasset gick sedan till Trollhättan, där vi båda hade arbete. Så småningom fick vi barn

nr 2, och började längta efter en egen stuga vid Kobergssjön (Vanderydsvattnet). Vår stuga byggdes på Kättetorpets marker, där en tomt avstyckades och blev vår. Skogen låg ganska tät då men nu har vi sjöutsikt. Vi har gett våra barn, som nu är tre stycken, och sex barnbarn, många minnen från denna stuga. Alla älskar att komma dit. Åren går, vår stuga är 54 år.

Det är svårt att sätta ord på, vad det är med Upphärad, som gör att det betyder så mycket för mig. Men det jag har skrivit om här, kanske speglar en del. Kulla är naturligtvis med i bilden.

Erna Gustafsson

Hällkistan vid Sjökullen – ca 4 000 år gammal

Hällkistorna tillhör senare delen av stenåldern och användes in i bronsåldern, ca 2400 – 1500 f. kr.

Då Gabriel Djurklou reste genom häradet 1868 för att uppteckna och inventera fornminnen skriver han i sin berättelse till antikvitetsakademien att någon hällkista i Upphärad ej hade kunnat anträffats, ingen av de upphäradabor som han mött kunde ge besked.

I sin bok Flundre härad I (utg. 1938) skriver Ernst Hollman att denna fullkomliga okunnighet om ortens minnesmärken inte var förvånande eftersom hällkistan sedan 1800-talets början och för övrigt ända fram till 1922 tjänat som förstklassig potatiskällare.

Hällkistan vid Sjökullen ligger i norra delen av Upphärad, ca 2 km från Upphärad centrum och endast några meter öster om vägen till Åsaka. Den består av 15 stenhällar, 7 vid

vardera långsidan och 1 på norra gaveln. Gravens längd är 8 m – den nästa största i landet – dess bredd och höjd är 2 m. De gamla takhällarna är borta och då graven iordningställdes till potatiskällare välvde man ett tak av smärre sten över graven och la torv däröver.

Hollman skriver att takhällarna emellertid inte är försvunna, den ena fungerar som bro över bäcken på vägen mellan Artorp och Ödeby. Han skriver vidare att det vore en lovvärd gärning av de nuvarande ägarna att återbörda hällarna till sin forna plats. Hollman anser att det är anmärkningsvärt att den allra vackraste hällkistan i häradet och kanske till och med en av Sveriges allra vackraste hällkistor finns längst in i häradet, i Upphärad.

Brev till Riksantikvarien 1922

Erik Abrahamsson, en person som några år tidigare hade inventerat fornminnen i häradet skriver om det tillstånd som hällkistan befinner sig i. Brevet är daterat den 22 november 1922 och ställt till riksantikvarien Herr O. Janse i Stockholm.

”Genom folkskolläraren i Upphärad, herr Ivar Grandell (ska vara Grundell, min anm.), har jag underrättats om att socknens vackraste fornminne håller på att förstöras. Det är en ovanligt stor och vacker hällkista, belägen ca 200 m N om gården Sjökulen på en grusbacke som efter fornminnet kallas Jyrslubacken. Graven, som är uppbyggd av 5 hällar på varje sida och av en ofantligt stor gravhäll, har sedan hundra år tillbaka använts till potatiskällare, varför man byggt ett tak över graven av smärre stenar, sedan en av täckhällarna flyttats till gården Ödeby där den ligger som bropost. Då jag för 3 år sedan utförde arkeologisk – topografiska undersökningar i dessa trakter fanns 3 m S om hällkistan en torpstuga. Denna är nu nedriven då man behövt backens grus. Man har nu vid grusgrävningen kommit så långt att hällarna vilken dag som helst kunna rasa. Det är därför av behovet påkallat, att ögonblickligen – om

möjligt inom veckans lopp – fridlysa fornminnet.”

Vad som blev av detta projekt finns inga uppgifter om i arkivet.

Brev till riksantikvarien 1941

”Enligt förordnande av riksantikvarien har undertecknad den 22 oktober 1941 besökt gården Sjökulen i Upphärad s:n för upprättande av förslag till ordnande av området kring den stora hällkistan. I förrättningen deltog civiling. T. Sörqvist, Trollhättans stads byggnadskontor samt ordf. i Trollhättebygdens Fornminnesförening järnvägstjänsteman G. Lundén.

För att bereda fornlämningen erforderligt skydd bör området omkring den fyllas ut med 5 – 10 m i N och i V föreslås 5 m men i S ca 8 m, mitt för ingången, varjämte fyllningen anslutes till vägen på ett sätt som från S sett så mycket som möjligt förtager verkan av grustaget.

Materialet till utfyllningen kan tagas i grustaget N och NV kant. Vid överläggning med markägaren lantbrukaren Henrik Eriksson, Sjökulen visade det sig emellertid att detta icke kan erhållas kostnadsfritt utan betingar ett pris av 50 öre per kubik. Markägaren har skriftligen lämnat sitt medgivande till att arbetet utföres.

Riksantikvarien ställde vid sitt besök på platsen den 7 juli 1941 i utsikt att värnpliktiga civilarbetare skulle kunna erhållas för arbetet. Detta har även varit förutsättningen för kostnadsberäkningarna enligt följande alternativ. Kostnadsberäkningarna har i båda fallen uppgjorts i samråd med ing. Sörqvist sam sedan granskats av stadsing. K. Pehrson, Trollhättan.

1) Utfyllnad av området kring hällkistan enligt bifogade förslag: Ing. Sörqvists

kostnadsberäkning 350: - samt arbetsledning (schaktmästare) 5 veckor 500: - = 850: -

2) Undersökning och restaurering av hållkistan samt utfyllnad enligt förslag:

För undersökningen erfordras en arkeolog som arbetsledare under 2 veckor, medan arbetet f.ö. torde kunna ledas av en schaktmästare. För transport av takhällarna från Ödeby och Snartorp samt uppförande av betong broar på dessa platser torde 4 veckor åtgå. På grund av hållarnas vikt, i Ödeby ca 3 ½ ton och i Snartorp ca 2 ½ ton, samt deras läge i djupa bäckdalar beräknas ca 200 kr. per sten enbart i transportkostnader. Ing. Sörqvists kostnadsberäkning 350: -, transportkostnader 400: -, betongbroar 300: -, arbetsledning (arkeolog) 2 veckor 300: -, arbetsledare (schaktmästare) 9 veckor 900: - = 2 250: -.

Vid ett sammanträde i Trollhättan den 22 februari med representanter för Trollhättebygdens Fornminnesförenings och Flundrebygdens Fornminnes- och Hembygdsförenings (ordf. rektor E. Hollman, Lilla Edet) styrelser förekom överläggning om möjligheten att i bygden skaffa medel till detta arbete. De närvarande ansåg alt. 1 såsom det för närvarande enda möjliga ur ekonomisk synpunkt och beslöt göra ett försök att insamla 850: -. Insamlingen skulle dock ej påbörjas förrän visshet vunnits om att värnpliktiga civilarbetare skulle erhållas för arbetet. Enligt en vid Riksantikvariens besök framförd tanke skulle arbetet kunna utföras efter restaureringen av Gärdhems kyrkoruin vilken beräknas kunna börja omkr. 1 augusti.”

Till Landsantikvarien i Älvsborgs län, Vänersborg

”Förra året (1972) kontaktades jag av en representant för Upphärad pensionärsförening angående en eventuell restaurering av en hållkista vid Sjökulen, Upphärad. Den 26 maj i år hade jag tillfälle att besöka Upphärad och sammanträdde då med ordförande i pensionärsföreningen, Frans Johansson, PL 1398, Karlsberg, Sjuntorp, vice ordförande i föreningen Bertil Häger, Upphärad, Sjuntorp

och Gustav Mattsson, Gläntan, Fack, Sjuntorp 2.

Man berättade att en annan av medlemmarna i föreningen, Gustav Pettersson, Almås, Sjuntorp 2, omtalat att hans mormor, som var född 1827, hade berättat att man tagit takhällarna till hållkistan vid Sjökulen och använt som underlag för broar över mindre bäckar i samband med att man iordningställde en väg till kyrkan år 1835.

Medlemmarna i pensionärsföreningen hade lokaliserat tre hållar på följande platser: 1) över bäcken i gränsen mellan gårdarna Ödeby och Nyckleby Nedergården, 2) över bäcken omedelbart norr om kyrkoruinen och 3) över bäcken SO om kyrkoruinen.

Vid mitt besök visade man platserna för de båda sistnämnda hållarna. De förstnämnda kunde vi ej besöka på grund av svårighet att ta sig över fält med spirande gröda. Två av de gamla broarna är numera raserade då däremot den tredje, över bäcken SO om ruinen, fortfarande används för en markväg.

Man berättade att intresset i bygden var stort för att få kistan restaurerad. Frans Johansson hade vid ett tidigare tillfälle talat med Erik Wegreus om detta. Likaså hade man intresserat kommunfullmäktigeledamoten Bert Karlsson, Nyckleby, för saken.

Eftersom kistan har vägghällarna i behåll och dessa är i gott skick och kistan är belägen omedelbart intill vägen Upphärad – Trollhättan och därför väl synlig för förbipasserande skulle jag vilja föreslå att en restaurering av densamma medtages i landsantikvariens fornvårdsprogram.

Ägare till gården Sjökulen är Henrik Eriksson, Sjökulen, Sjuntorp, ägaren till marken N om kyrkoruinen där en håll befinner sig är Evald Johansson, Snartorp, ägare till marken SO om ruinen är troligen Bert

Karlsson, Nyckleby och ägare till marken med den tredje stenen troligen en herr Skogsberg.

I samband med besöket vid platserna för hällkistans takhällar observerade jag att det träkors som står vid kyrkoruinens V gavel håller på att ruttna sönder. Stora bitar av tvärarmen hade fallit bort.”

Göteborg den 28 maj 1973

Ingegerd Särilvik

Information från Bertil Andersson, Upphärad i samband med förslaget till restaurering

I samband med undersökningen rörande hällkistans finns i arkivet finns också en uppgift från Bertil Andersson Rösebacken, Upphärad, daterad 23 juli 1973.

”Hällkistan användes som potatiskällare fram till år 1921 av en man som kallades Anders på Djurstugebacken. Han bodde i ett hus som låg 4, 5 m från hällkistan. Det var ett hus om 3 små rum och kök. Hans arbete var att gå dagsverken på gårdarna i bygden. Anders hade berättat att det var Martin Niklasson som hade lagt det nya taket på hällkistan. Han var byskomakare. De gamla takhällarna till hällkistan hade man tagit till broar och lagt dem som broposter. En takhäll ligger som bropost på Ödeby bro och en annan ligger som bropost vid Upphärads gamla kyrka. Anders har berättat att det kom en bättre kär (karl) som hade spade med sig och grävde i hällkistan men han fann blott kol i botten på hällkistan.”

Besiktning av Karin Rex och förslag till åtgärd i samband med undersökningen av hällkistan

I arkivet finns anteckningar från en besiktning gjord i oktober 1973 av Karin Rex, chef för Vänersborgs museum där hon skriver följande: ”Mycket fin hällkista. Väl värd att vårda. Bör medtagas i fornvårdsprogrammet. Takhällarna bör ej tas till kistan. Osannolikt om dessa

håller hört till kistan. Förslag: Vårda fornlämningen som den är nu och förse den med en textskylt.”

Hur det blev med förslagen från Karin Rex vet vi inte, bara att skylten aldrig kom på plats. ... och vad takhällarna beträffar är det ju klart att de kommer från hällkistan, eller vad tror ni?

Backstugans Vänner agerar 2006

När föreningen Backstugans Vänner bildades togs en hel del kontakter med myndigheter beträffande hällkistan och den gamla kyrkplatsen Höljebacka. Bland annat uppmärksammades Länsstyrelsen på vikten av att inleda ett underhållsprogram för de båda platserna samt uppsätta en informationsskylt vid hällkistan. Vid mitt första samtal med Länsstyrelsen fick jag höra att det visst inte var en hällkista, endast en potatis-källare. ”Aldrig i livet, svarade jag, titta i fornminnesregistret och ta en tur dit.” Ett år senare kom skylten på plats.

Materialet sammanställt av *Lena Calmestrand*

Hällkistan på insidan.

Finnas det intresse för Upphärads fornminnen och gamla torpgrunder

sammanställt av Lena Calmestrand

En av föreningen Backstugans Vänners målsättningar är att värna Upphärads kulturvård och historia. Förutom arbetet med backstugan Kulla har vi sedan starten 2005 varit engagerade i bevarandet av den gamla kyrkplatsen Höljebacka,. Under åren som gått har vi också haft flera visningar på platsen. I det senaste Kullabrevet utgick en förfrågan till våra medlemmar om intresse fanns för Upphärads fornminnen och de gamla torpgrunderna.

En person som var otroligt intresserad av arkeologi, etnologi, historia, ortnamn mm. var Nils Gabriel Djurklou. Han fanns på plats i Upphärad redan 1868 och letade efter en hållkist, men ingen visste någonting därom. Inte var det någon då som tänkte på den vid Sjökulen, det var ju i folkmun en potatis-källare. Den upptäckten skulle komma att göras långt senare, men inte av Djurklou.

För några år sedan flyttade Evald Eriksson från Upphärad. Han hade länge bott i sin gård vid Kärret, inte långt från hållkistan. Evald skänkte föreningen en skafthålsyxa i porfyr, en s.k. ceremoni-yxa, det är därför den inte ser ut att vara använd och många tror att den är en nytillverkning. Stenyxan dateras till ca 4 000 år, jämn gammal med hållkistan, dvs. yngre stenålder.

Det sägs att man förutom krukskärvor även funnit tre stenyxor i hållkistan, men dessa är försvunna.

För den som är intresserad av att läsa mer om vilka fornminnen som funnits med i den inventering som senast gjorts i Upphärad finns Ingemar Svangrens inventering från 1982-83 att tillgå. Den finns i Kullas bibliotek och är en avskrift av den handskrivna. Skulle någon vara intresserad av att köpa häftet så har vi ett par kvar i lager, men det går som sagt också att låna från Kullabiblioteket. Den handskrivna inventeringen finns i Flundre hembygdsförenings bibliotek (på Lunneberg),

det var därifrån jag lånade den 2007 för att göra en avskrift. Svangrens inventering upptar 116 objekt, men fler objekt har tillkommit. Du som är intresserad kan göra en sökning på RAA:s (Riksantikvarieämbetets) hemsida "Fornsök".

Jag har också hittat en riktigt gammal fornminnesinventering från 1919, den fanns i Västarvets arkiv. Den är mycket intressant så till vida att den berättar om vilka som är ägare till de gårdar där objekten återfunnits. Man kan t.ex se att många fynd gjorts inte långt från hållkistan vid Djurstubacken (Smeds-torp). Man vet sedan tidigare att det funnits mycket gammal bebyggelse i Upphärad, t o m har fynd gjorts från den äldre stenåldern, nu senast i samband med omläggningen av järnvägssträckningen. En artikel om detta fynd finns också att låna i biblioteket. Efter denna inventering kan du läsa om några av de noteringar om fornminnen som Curt Beijer gjorde i samband med studiecirkeln om "Bygd i förvandling" i PRO 1975 samt kompletteringar till den kulturhistoriska inventeringen i Trollhättans kommun lämnade av Flundre hembygdsförening 1989.

Nya fynd görs hela tiden, säkert kommer också så göras i Upphärad. Metoderna att kunna se vad som döljer sig under jordytan förfinas och vem vet hur tekniken ser ut om 200-300 år.

Fornminnesinventering gjord 1919 av Erik Abrahamson för Upphärad socken.

1. Gravfält Beläget ca 50 m NNO om Hulans gård på en åker. För mer än 30 år sedan bortodlades ca 50 gravhögar. Härvid hittades krukskärvor, ben och kol. Uppgiften meddelad av Johan Johansson, Hulan och A.I. Berhardsson, Granmaden, Romeled.

2. Gravhög Belägen ca 15 m öster om Hulans gård nära intill en åker. Över högen som är mycket förstörd går en körväg. Höjd 0,3 m, diameter 5 m.

3. Gravhög Belägen ca 35 m SSV om Hulans gård i backslutningen söder om gården. På sydsidan av den mycket förstörda gravhögen ligger ett svinhus. Höjd 0,8 m, diameter 5 m.

4. Bronsåldersröse Beläget ca 125 m SSO om gården Hulan på berget söder om gården. Röset som är mycket hopsjunket är skogbevuxet. Höjd 0,5 m diameter 9 m.

5. Röse Beläget ca 400 m OSO om Hulans gård i skogen ca 4 m VSV om körvägen Hulan – Albogården. Höjd 0,6 m, diameter 6 m.

6. Offersten Belägen ca 30 m SV om A.I. Berhahardssons hus, Granmaden, i skillnaden mellan Rommele och Upphärads socknar. Stenen som ligger i gärdesgården, innehåller 5 skålformiga fördjupningar. Stenens höjd 0,45 m bredd 0,75 m, tjocklek 0,35 m.

7. Fyndort för tjocknackig flintyxa Belägen ca 200 m söder om Björnängens torp ca 500 m norr om Sjöskullens sjö. Yxan tillhör f d banmästare O.P. Löfdal. Härlanda, Göteborg.

8. Hällkista Belägen ca 3 m norr om Johan Erikssons torp, Jyrstubacken, under Sjöskullen. Den ligger ca 4 m öster om landsvägen. Den består nu av 15 stenhällar. 7 vid vardera sidan och en gravhäll åt norr. Gravens längd är 8 m, bredd 2 m och höjd 2 m. Gavelhällen mäter 2 m i fyrkant. För ca 100 år sedan välvde man ett tak över graven samt lade torv häröver, så att graven nu används till potatiskällare. Gravens längdriktning N-S, från hällkistan har man bortfört 2 stora hällar, möjligen täckhällarna. En ligger över en bäck vid gamla kyrkan i Snartorp, en annan över bäcken mellan Artorp och Ödeby. Hällarna i graven är ovanligt vackra. I graven har man enligt uppgift av Johan Eriksson, Sjöskullen funnit krukskärvor. För den omständigheten att forngraven är en hällkistan talar namnet Jyrstubacken. Jyrstu är antagligen samma ord som danska Dyrehus, bohusländska Jyrom och hällkistan har givit platsen sitt namn.

9. Gravfält Beläget ca 100 m öster om Edvin Nordströms hus, Jyrstubacken (senare Smedstorp, min anm.) i ett sandtag. Här har man hittat delar av lerkrukor samt brända ben. Uppgiften meddelad av Jonas Johansson, Långvalla, Lövsjökärr. Inga högar eller märken av sådana ha funnits.

10. Röse Beläget ca 200 m NV om torpet Hörhagen ca 2 m SSV om körvägen mellan Jyrstubacken och Lövsjökärr. Höjd 0,3 m, diam. 5 m.

11. Röse Beläget ca 6 m NNO om föregående på andra sidan vägen. Höjd 0,4 m, diam. 4 m.

12. Röse Beläget ca 2 m NNO om föregående. Höjd 0,4 m, diam. 3 m.

13. Röse beläget ca 250 m ONO om Edvin Nordströms hus Jyrstubacken (Smedstorp). Det ligger strax invid en liten gångstig på dess västra sida. Höjd 0,3 m, diam. 4 m.

14. Röse Beläget ca 150 m NO om Edvin Nordströms hus, Jyrstubacken, på NO sidan om körvägen från Lövsjökärr till Jyrstubacken. Höjd 0,4 m, diam. 5 m.

15. Röse Beläget ca 20 m NNV om föregående ca 5 m NO om körvägen. Höjd 0,5 m, diam. 5 m.

16. Röse Beläget ca 7 m NV om föregående ca 5 m NO om körvägen. Rikt skogbevuxen. Höjd 0,7 m diam. 6 m.

17. Röse beläget ca 8 m VSV om föregående intill körvägen på dess södra sida. Höjd 0,7 m diam. 5 m.

18. Fyndort för skafthålsyxor Belägen ca 225 m SO om Edvin Nordströms hus, Jyrstubacken i en åker tätt intill ett dike.

Yxorna tillhöra Edvin Nordström,
Jurstubacken.

19. Fyndort för flintmejsel Belägen ca 200 m O om Julius Anderssons hus, Jurstubacken. Mejsel sim är 20 cm lång tillhör Bernhard Olsson, Galtegården, Väne-Åsaka.

20. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 200 m SSV om Hjalmar Anderssons gård, Rösebacken i en åker. Den hittades vid dikesgrävning. Yxan tillhör veterinär A V Sjöstrand, Upphärad.

21. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 10 m NV om nr 22. Yxan som hittades i en stenhög strax under ett större berg tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

22. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 40 m NO om Karl Anderssons gård, Artorp, Kullegården. Yxan som hittades vid grävning av en ladugård tillhör Karl Andersson, Artorp, Kullegården.

23. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 150 m NV om Nils Anderssons gård, Grottorp i en nyodling. Yxan tillhör Nils Andersson, Grottorp.

24. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 200 m Ö om Nils Anderssons gård, Grottorp i en åker. Yxan tillhör Nils Andersson, Grottorp.

25. Fyndort för skafthålsyxa belägen ca 300 m NV om Alfred Anderssons hus, Hälltorp i en åker på Karl Johanssons mark, Hälltorp. Yxan tillhör Karl Johansson, Hälltorp.

26. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 100 m NO om Alfred Anderssons hus, Hälltorp i en åker tillhörig Karl Johansson, Hälltorp. Yxa tillhör Karl Johansson, Hälltorp.

27. Fyndort för dolkfragment Belägen ca 50 m SSO om Alfred Anderssons hus, Hälltorp i en åker tillhörig Alfred Niklasson, Manleryr. Fornsaken inköpt till Göteborgs museum.

28. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 20 m SO om Hanna Johanssons gård, Rogni (Råkvi). Yxan som hittades under en gammal ladugård tillhör Patrik Andersson, Daleslätt.

29. Fyndort för tjocknackig yxa Belägen ca 125 m NO om Nils Niklassons hus., Dammkärr, ca 10m SV om ett högt berg. Yxan som anträffades då man grävde en damm tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

30. Fyndort för skafthålsyxor Belägen ca 500 m VNV om Hjalmar Olssons gård, Snartorp. De anträffades i den s.k. Brända dammen vid dikning. De tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

31. Hällkista Belägen ca 25 m Ö om Edvin Andersson hus, Ängarna, Snartorp i denna trädgård. Hällkistan är totalt förstörd.

32. Fyndort för skafthålsyxor Belägen ca 400 m NNO om Edvin Anderssons hus, Snartorp. En yxa var hel, en annan avslagen. Båda yxorna tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

33. Gravhög Belägen ca 300 m ONO om Hjalmar Olssons gård, Snartorp, överst på en bergkulle, kallad Jillebergs kulle (Gilleberget, min anm.) Högen som är trädbevuxen är mycket platt, höjd 0,5 m diam. 6 m.

34. Gravhög Belägen ca 15 m SV om föregående, enbevuxen, höjd 0,6 m diam. 7 m.

35. Gravhög Belägen ca 4 m SSV om föregående. Högens södra sida är totalt förstörd emedan en körväg grävts ut här. Dessa 3 högar, 33-35, ligga på Hjalmar Olssons mark, Snartorp, höjd 0,4 m diam. 6 m.

36. Gravhög Belägen ca 25 m S om föregående. Den är urgrävd i mitten och på norra sidan. Runt om ligger kedjestenar. Denna hög liksom efterföljande ligger på August Johanssons mark, Snartorp, höjd 0,6 m diam. 7 m.

37. Gravhög Belägen ca 30 m SSV om föregående. I högens mitt är en kraterformig fördjupning 1 m diameter, höjd 0,3 m diam. 4 m.

38. Fyndort för flintsåg Belägen ca 400 , NV om Johan Hanssons hus, Krattorp i en åker på Krattorpsbäckens östra sida i Alfred Pettersson mark, Krattorp. Fornsaken inköpt till Göteborgs museum. Nr 21676

39. Fyndort för skafthålsyx Belägen ca 300 m VSV om Johan Hanssons gård, Krattorp i en åker. Yxan som tillhör Johan Hansson, Krattorp, hittades vid plöjning.

40. Fyndort för tjocknackig yxa Belägen ca 50 m SV om Patrik Johanssons hus, Kullen, i en åker tätt under det berg på vilket huset står. Yxan som anträffades vid dikesgrävning tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

41. Fyndort för flintmejsel och flintdolke Belägen ca 100 m Ö om Albin Bengtssons hus, Delehed, i en åker. På samma plats har man anträffat en stenmejsel som tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad, samt 5 skafthålsyxor vilka sålts till kommissionshandlaren A. Landqvist, Göteborg. Flintmejseln och flintdolken tillhör Albin Bengtsson, Delehed.

42. Fyndort för skafthålsyx Belägen ca 10 m S om ett numera nedrivet torp, Marbergdalen, som hört under Kronoberg. Yxan tillhör rektor S. Wedlin, Herrljunga.

43. Fyndort för slagen flinta Belägen på yttersta udden av Kronobergsnäset invid Gravlången. Lokal: Stranden av sjön. Material: 2 kärnor, 2 brända skärvor, flintskärvor. Nr 30127-30129.

44. Fyndort för flintmejsel Belägen ca 150 m S om Kronoberg nr 1. i en åker. Den tillhör Alfred Karlsson, Romeled, Skattegården.

45. Fyndort för skafthålsyx Belägen ca 150 m SSO om Svedkullens torp i en åker under Kronoberg nr 1. Yxan tillhör vet. A V Sjöstrand, Upphärad.

46. Fyndort för tjocknackig yxa Belägen ca 25 m Ö om Brännemossens torp. Yxan såldes till fornsakssamlaren Johansson, Tun.

47. Fyndort för flintmejsel Belägen ca 500 m SV om Karl Svenssons gård, Lilla Boda, i en åker. Yxan har skänkts till Skara museum av folkskolläraren Johan Dahlström, Söhne.

48. Fyndort för flinta, slagen Belägen på Finneviksnäsets sydligaste udde på sydligaste udde på sydsidan av en liten från alla vindar skyddad vik av Vanderydssjön. Lokal: Stranden av Vanderydsvattnet. Material: 3 kärnor, 7 skärvor med tillknackning, 3 brända skärvor, flintskärvor. Nr 30130-30133.

49. Fyndort för slagen flinta Belägen ca 600 m Ö om Sjögården i en åker söder vettande på båda sidor av berg skyddad lugn vik av Vanderydsvattnet. Lokal: Strandens grusrika sluttning. Material: 2 skrapor, 2 skärvor med tillknackning, 6 brända skärvor, flintskärvor. Nr 30134-39.

50. Fyndort för slipsten Belägen ca 100 m Ö om Albert Anderssons hus, Vadboda i en havsvik, kallad Västerhagsviken. Den hittades på sjöbotten en sommar då Vanderydssjöns vatten var mycket lågt. Slipstenen är inköpt till Göteborgs museum. Nr 21677.

51. Fyndort för slagen flinta Belägen ca 100 m SSV om Alfred Skogs hus, Tången, Romeled, strax intill Romeleds gård i en liten vik vid stranden av Gravlången. Lokal: Den grusiga stranden. Material: 1 skärva med

tillknackning, 3 brända skärvor, flintskärvor.
Nr 30140-30142.

52. Fyndort för slagen flinta Belägen ca 300 m ONO om Fors nr 49 på östsidan av en i Gravlången utskjutande udde. Lokal: Strandslutningen. Material: 4 brända skärvor, flintskärvor. Nr 30143-30144.

53. Bygdeborg Belägen ca 100 m SV om Sandvikens inre del på det s.k. Trelleborg. Ca 25 m Ö om bergets högsta topp börjar sydändan av en försvarsvall som först löper 30 m i riktning N-S sedan 16 m med riktningen NV – SO. Ibland består vallen av endast ett lager stenar, ibland når den en höjd av 1,3 m och bredd av 1,5 m. Ca 25 m O om vallen ligger stenar nedrasade. De är antagligen rester av en mindre försvarsvall. Trelleborgs väst- och nordsidor stupa ovanligt brant. Bygdeborgen är omtalade och beskriven av Djurklou.

54. Hällkista Belägen ca 75 m NO om Upphärad nr 55 OSO om landsvägen ca 20 m OSO om den inkörsväg som går till Dunevalls åkrar på andra sidan om landsvägen. Graven ligger i skogen. Den är nästan fullständigt förstörd. Dess längd är 4 m, bredd 1,8 m. Riktningen är NNO – SSV. På nordöstra sidan stå flera hällar bakom varandra. Den innersta hällen som antagligen bildat gravens gavel har följande dimension: Höjd: 1,15 m, längd: 1,05 m, tjocklek: 0,3 m. På gravens nordvästra sida står en 1,5 m lång, 0,4 m hög och 0,15 m tjock häll. I sydöst stå 4 hällar bakom varandra. I gravens mitt står en häll och ligger 2. Hällkistan är fylld av jord och granbarr.

55. Röse Beläget ca 30 m NO om vägkorsningen Högsjöyr stora landsvägen, ca 10 m SO om landsvägen på Dunevalls (Dunevalls) skogsmark. Röset som i mitten är mycket hopsjunket är till största delen mossbelupet och ganska svårt att upptäcka, höjd 0,3 m diam. 9 m.

56. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 100 m N om föregående på andra sidan landsvägen i en åker. Yxan tillhör Johan Andersson, Dunevallen (Dunevallen, min anm.).

57. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 200 m NV om Karl Johansson gård, Gunnarsbo i en åker. Yxan som anträffades vid dikesgrävning tillhör Alfred Olsson, Trollhättan.

58. Fyndort för skafthålsyxa Belägen ca 200 m VNV om Johan Olssons hus, Spjutgiljan i en åker. Yxan som hittades vid plöjning har skänkts till Göteborgs museum av Johan Olsson, Spjutgiljan. Nr. 21672

59. Fyndort för slagen flinta Belägen rakt O om Stubbered vid Vanderydsvattnet. Lokal: Den grusrika stranden. Material: 3 skärvor med tillknackning, 1 kärna, 1 bränd skärva, flintskärvor. Nr 30145-47.

60. Fyndort för tjockknackig yxa Belägen ca 100 m S om Källetorpet i en mad. Yxan som hittades vid dikesgrävning tillhör vet. A. V. Sjöstrand, Upphärad.

61. Fyndort för skafthålsyxa, eggdelen Belägen ca 300 m V om Jordbrons gård hittades hösten 1919 vid nyodling. Inköpt till Göteborgs museum. Nr 23254.

Anteckningar gjorda av Curt Beijer om fasta fornlämningar i Upphärad församling från studiecirkeln om Bygd i förvandling PRO 1975.

1. Hällkista Belägen 7 m. Ö om landsvägen Upphärad – Nygård, vid Sandmaden. Kistan är flyttad från ett grustag till sin nuvarande plats är 1931 och är delvis övertorvad. Där ca 30 m N om hällkistan finns en stensättning ca 10 m i diam. Den är nästan helt övermossad och är klar i sina gränser.

2. Gravfält I Snartorp skall finnas ett gravfält på 110 x 15 m. Av 8 runda stensättningar och 2 domarringar, delvis skadade av brukningsväg. De är belägna i den höjdsträckning (kallad

Gilleberget, min anm.) som går mellan byn och gamla kyrkvägen.

3. Stensättning Rund till formen 9 m i diam. är belägen 300 m N om fastigheten Ängarna vid Delehed.

4. Stensättning Vid Krattorp, söder om infartsvägen till Einar Johanssons gård ligger en stensättning 8 m i diam. rund delvis skadad.

5. Domarring SO om Upphärads kyrka finns en domarring med 8 m i diam. bestående av 7 nedfallna stenar, belägen strax bakom Ahlströms hus, (senare Berth Karlssons hus, sista huset på vänster sida innan församlingshemmet, min anm.)

6. Rest sten S om Upphärads kyrka i slutningen mot bäcken skall finnas en rest sten 90 cm hög, samt några klumpstenar som kan utgöra rester av en raserad domarring. (den resta stenen var omkullfallen 2006 men restes samma år tack vare insats från Backstugans Vänner och kyrkogårdsansvarig, ansvarig på Länsstyrelsen gav inte tillstånd men vi gjorde det i alla fall, min anm.)

7. Stensättning Vid Stora Boda skall finnas en stensättning med 7 m i diam. på krönet av en bergsrygg 300 m norr om gården, alldeles intill kraftledningen åt vänster.

8. Stensättning Vid Gunnered, ca 175 m N om gården mot lägenheten Brännängen, finns en rund stensättning, 5 m i diam.

9. Domarring I Hälltorp ca 70 m VSV om Hälltorp 2:4 Levin Erikssons gård finns en domarring 6 m i diam. Samt i dess närhet 3 andra stensättningar.

10. Hällkista Vid Sjökullen är ju känd för traktens folk och så nära vägkanten att den är lätt att få syn på och därför ej så mycket att orda om.

11. Röse Vid Vrångebäcken, 120 m söder om gården Backen finns ett röse med 9 m diam. något oregelbundet. I närheten finns 2 delvis raserade högar som ej är upptagna på kartan.

12. Älvkvarnshäll Vid Bothult finns en älvkvarnshäll med 4 runda och en oval älvkvarnsmarkering belägna strax N om vägen innan man kommer fram till Svedjan.

13. Offerkällor Vid Snartorp 3:1 finns 2 offerkällor belägna ca 300 m S från vägen Snartorps ås. De är ca 55 cm i diam. Med ca 30 cm avstånd från varandra, troligen s.k. jättegrytor.

14. Kyrkoruinen vid Höljebacka är ju även ett fornminne om ej av samma art som de övriga.

Kompletteringar till den kulturhistoriska inventeringen i Trollhättans kommun lämnade av Flundre hembygdsförening.

Fornlämningar, Upphärads s:n

13. Domarringar upptäckta 1983 i Stora Boda 1:11.

14. Skålgropar upptäckta vid inventeringen 1982 vid Ingelsängen Augumentsgård 3:2, ovanligt stora och vackra gropar.

Skyddsvärd bebyggelse

27. Krattorp 1:8 Skogsmaden Tidstypisk torplägenhet med boningshus i trä från 1890.

28. Ingelsängen skattegård 1:5 ”Tengboms”, en gång Västsveriges största lanthandel, nedlagd 1987, ursprunglig byggnad från 1875.

29. Stubbhålan Ålderdomlig gårdsmiljö omgiven av småbrutet åkerlandskap med hagmarker, boningshuset från 1893.

Kulturhistoriskt intressanta ruiner

30. "Rockemakarns" Torplägenhet under St Björndalen, husgrund med smedja och jordkällare, nedbrunnet 1917. Tillverkning av spinnrockar från 1830-talet till omkring 1910 av två generationer rockmakare.

31. Eriksberg, Krattorp 1:7 Numera försvunnen gård som även kallats Elamsgården, bonings- huset rivet 1940.

32. Påkestommen, Artorp 9:2 Båtmansstom N:o 4 för Flundre Härad Västergötlands kompani, nedbrunnet 1962.

33. Krusestommen, Artorp 11:1
Fördubblingsbåtmansstom till föregående, husen rivna omkring 1950, grundstenar och källare återstår.

34. Maden 1:1, Gunnered 2:2 Gården sammanlagd med Gunnered 1960, ladugården var då nedbrunnen, boningshuset rivet 1987.

35. Vråstorps kvarn, Vråstorp 1:2 1:3
Murrester efter en skattlagd kvarn som uppfördes omkring 1780 och togs urdrift 1872.

För dig som är intresserad av torpinventeringar i Upphärad

Till utlån i Kullabiblioteket finns en omfattande torpinventering gjord av Curt Beijer. Han och hans fru Berit vandrade omkring i skogarna under många år och letade torpgrunder. I inventeringen kan du läsa om grunder funna i Hälltorp, Artorp, Grottorp, Vråstorp, Äspenäs, Jordbron, Bjurdammen, Stora Björndalen, Lilla Björndalen, Stora Boda, Vadboda, Spjutgiljan, Kättetorp, Stubbhålan, Daleslätt, Finnevik, Gunnered, Hyltebolmen, Hökås, Ingelsängen och Skogshagen. Omfattande torpinventeringar har också utförts av Eric Johansson.

Nytt på Kullas bibliotek

En mycket intressant släktinventering har kommit till Kullas bibliotek. Nu levande släktingar besökte Upphärad och Kulla under 2017 och skickade materialet till oss. De är väldigt intresserade av ytterligare upplysningar om någon har kunskap om deras släkt. Hör av er till Lena Calmestrand och låna gärna deras "Slägtsliste" som finns upptryckt i Kullas bibliotek. Inledningen återges nedan:

"Slægtsliste

for medlemmer af familien Johan Carlsson og Anna Beata Carlsdotter fra Upphärad, hvis børn udvandrede til USA og Norge.

Materialet er samlet af slægtforskerne Eva Tomter og Preben Orsval.

Såfremt læsere af dette har justeringer, kommentar eller billeder af omtalte personer eller steder de har boet, modtages det med glæde af

Preben Orsval,

*Syrenvej 14, DK 8930 Randers NØ Mail:
p.orsval@mail.dk"*

Vi lägger om taket på Kulla

Det hela inleddes med ett besiktnings- och planeringsmöte hösten 2016. Där deltog muraren, plåtslagaren, samt några från styrelsen. Efter besiktning av skorsten och tak beslöts att dels mura om skorstenen (inkl ny plåt), dels lägga om taket. Det gamla taket bestod av tegel, läkt och spån, och självklart skulle vi i möjligaste mån använda samma material och metod nu eftersom Kulla är byggnadsminnesmärke. Takomläggningen var ett stort jobb och vi delade upp det i två omgångar, halva taket och ny skorsten 2017 och den andra takhalvan 2018. Därefter begärde vi offerter från ett antal spånläggare, samtidigt som vi ansökte om bidrag från Länsstyrelsen.

Under vårvintern planerades det kommande jobbet alltmer detaljerat. Längre var det oklart varifrån vi skulle få tag i spån, men till slut hittade vi en leverantör i Herrljunga. Och lite senare meddelar Länsstyrelsen att vår ansökan beviljats i sin helhet, inklusive bidrag för expertmedverkan från Västarvet.

Sen blev det nytt planeringsmöte. Nu var även den blivande spånläggaren med och preliminära tider bokades; först skulle den gamla skorstenen rivas, därefter ny skorsten upp, plåtslagaren sätta ny plåt och sedan spånläggning. Nja, fullt så enkelt var det inte, för däremellan skulle de gamla tegelpannorna plockas ner, kollas och ”putsas”, ett antal takbräder bytas ut plus en hel del annat.

På hemsidan efterlystes hjälp från medlemmar och sen började det hända saker.

Det första konkreta som visade att något var på gång var när byggställningen monterades längs långsidan på Kulla. Den fick sedan stå där hela långa sommaren vilket var till mycket stor nytta eftersom jobbinsatserna inte kunde tidsstyras så exakt. Det var ju hela tiden tal om frivilliga krafter, många personer engagerade och därmed mycket att ta hänsyn till.

Innan muraren kunde börja byggde vi själva en ställning runt skorstenen, med begagnat virke givetvis för att hålla kostnaderna nere. Sedan bilades/knackades den gamla skorstenen ner och en ny byggdes upp. Föreningsmedlemmar svarar för hantlangning och börjar samtidigt att försiktigt plocka ner gamla tegelpannor (som visade sig vara av flera olika sorter, något som skulle komma att komplicera jobbet när de senare skulle läggas upp igen). Att det finns många egenheter i gamla hus är ju inget nytt; tegelpannornas variation var en av de första som vi upptäckte. Men det fanns flera jobbmoment som tog mycket längre tid än vi räknat med från början, bl. a. därför att husets mått ”varierade” vilket gjorde att nya moment tillkom i arbetet.

Sedan följer jobb med rengöring av pannor och nerrivning av allt gammalt spån. Spånet hamnar i drivor runt huset och mycket jobb lades ner på städning och bortförsel till slingan för vidare transport till tippen, tillsammans med rester från den gamla skorstenen.

Besiktning av underliggande takbräder visade att 90% behövde bytas ut. De gamla bräderna bröts upp och nya spikades dit i stället. Några bräder drogs utanför gavlarna för att senare kunna ge bättre fäste för gavelöverhäng (spåntade bräder som spikats underifrån) och vindskivor.

Nu låg taket helt öppet och presenningar (lånade av medlem) åker av och på under flera veckor medan det nya taket växer fram. De gamla takbräderna var ofta mycket breda (upp till 30 cm bredd, s.k. lagårdsbräder), men sådana tillverkas tyvärr inte längre varför de ersattes av smalare. Allt virke som behövdes (takbräder, strö- och bärläkt m.m.) köptes från

en leverantör i Lödöse där vi också fick låna en transportkärra, förutom lite gammalt virke, plankor som vi hade liggande på vinden och förstås använde.

I slutet av maj hämtas beställda spån från Herrljunga, vi har beställt spån för en yta av 35 kvm. Frambärning från slingan till Kulla och sen vidtar blötläggningen. Spånen måste vara fuktiga när de spikas fast för annars spricker dom lätt. Det används också en speciell sorts spik, inte galvaniserade eller rostfria, därför att när spånet nån gång i framtiden ska bytas vill man lätt kunna ”hyvla” av alltihop från taket och om spiken då har rostat lite grann så kommer det att underlätta jobbet.

I slutet av maj anländer spånläggarna, Jörgen Rånge och Stefan Jonasson från Mariestad. På bilden nedan är man igång med nedersta spånraden. Dessförinnan har viss kompletterande spikning gjorts av takbräder m.m. På kvällen genomförs en kurs i spånläggning, mycket populärt. Västarvet medverkar, och deltagarna får både teori och praktik. Praktiken består i att allihop hjälper till att spika spån på taket, så det är många som har hjälpt till med vårt nya tak.

Spånet läggs i tre lager vilket är tillräckligt då ju tegelpannor ska ligga ovanpå. Ett alternativ hade varit att lägga fem lager spån, då hade det inte behövs något tegel, men så gör vi inte eftersom vi inte vill ändra på det ursprungliga byggsättet. De spån som blir över placerar vi ut på tomten för att torka, mycket viktigt för att undvika mögel, och detta förvaras sedan inomhus. En tid framåt står några fönster på glänt för bättre ventilation på vinden. Preseningarna som länge skyddat taket kan nu tas ner. Spånspikarna är klara och reser hem. Vi hämtar strö- och bärläkt. Sedan följer utläggning av läkten, ströläkten längst ner ställs på kant. Genom uppsättning av takfotsplåtar skyddar vi de nedre spånen från framtida fukt

En medlem har skänkt tegelpannor som behövs för komplettering då en hel del av de gamla pannorna var ganska slitna/flagiga. Ett jättejobb har under tiden gjorts då alla tegelpannor har skrubbats fria från mossa, skräp

m.m. Först nu, när teglet ska upp på taket igen, ser vi tydligt att ett antal av de gamla tegelpannorna har olika längd och vågighet. Detta gör att vi ibland tvingas ta hjälp av vinkelslip för att få de sista pannorna att passa in (då ser vi att vi också behöver reparera vårt elverk).

Den 22 september får vi besök av Västarvet. Besiktning genomförs. Godkänt. Lite enklare målningsarbete kvarstår nu, men får vänta till luftfuktigheten minskar.

Detta var en starkt förkortad version av takrapporten. Kolla gärna vår hemsida, där ligger rapporten i sin helhet, med många bilder från jobbet och på alla som hjälpte till (Rapport från takarbetet på Kulla).

P.S. Längre fram i vår är det dags för den andra takhalvan på Kulla. Vill du hjälpa till? Eller känner du någon som har gamla lagårdsbräder liggande? Hör av dig!

Ulf Tiborn

Kurs i spånläggning på Kulla.

En gång för längesen

Skolkortet

Vila Din blick på detta gamla skolkort, från slutet av 1800-talet. Var det fotografen hos Hammarstrands i Vårgårda som bad skolbarnen om en allvarlig min, eller var det magistern som slog an denna sammanbitna framtoning?

Det var ju nytt och spännande att bli fotograferad i skolmiljö och bästa stasserna var på. Vi ser femtiotre finklädde, välartade skolbarn vars, lite rädsla, blickar får mig att granska fotot lite närmare.

Jag ser ett enda barn som ler. Det är pojken på fjärde raden framifrån,

nummer sju från vänster. Nog drar han något på munnen? Han lutar sitt huvud lite, lite till höger. Det är bra, för då skymts inte kamraten som står bakom honom.

Han får mig att tänka på Emil i Lönneberga och jag leker med tanken att någon som är en Backstugans vän vet vem den lille kække pojken var, eller känner kanske igen något annat barn på fotografiet.

Skriv det då gärna i nästa Kullablad!

Dikten

Vem var Du?

Var Du ett Backstugebarn från Kulla
eller var Du kanhända handlarns Sven?

Kanske var Du från Häftängsmaden
eller var Du Hökås "lille dräng"?

Hade Dunevallen en pojk som Du
eller i "Snatter", "Grotter" och
"Kratte"?

Det undrar man ju...

Var Du kanske Svedjans ende telning
eller Ödebys hjälpsammaste grabb
Var Du läraktig, sångglad och vänlig
och i rättrådig tanke snabb?

Blev Du kvar i Sverige, må hända
eller for Du också till USA?

Till Dig och klassen, ett TACK vill jag
sända
och önska att allt blev bra.

Tillbaka till fotot; Ja, och där sitter Du
min kära Farmor Anna. I andra raden,
fjärde flickan från vänster. Du är Hedda
och Anders Magnus på Bothults yngsta
barn och enda dotter. Precis som de
övrige flickorna har Du hemsydd
finklänning på Dig. Ni har alla likadana
långt, bakåtkammade frisyrier . Ni är så
fina.

Denna lilla skrivelse är kärleksfullt
tillägnad alla som finns med på detta
gamla skolkort.

Margaretha Ahlsén

Program/verksamhetsplan Bäckstugans vänner 2018

Söndag 25 mars årsmöte

i Upphärads församlingshem. Kl. 12. Inge Ohlson visar sin fantastiska samling av gamla Upphärads-bilder. Kl. 13 årsmötesförhandling. Fika kl. 13.30. Ca kl. 14 berättar Bo Björklund om sin bok Göta älv dalen – berättelser och bilder, vilken också finns till försäljning. Dragning av lotteriet.

I samband med Vårens UIS tipspromenader har vi ÖPPET HUS på Kulla, för datum se hemsidan el. annonsering.

Söndag 20 april takarbete

på Kulla. Vi startar kl. 11. Tegelpannorna ska tas ner. Vi bjuder på fika. Glöm inte att ta med handskar.

Söndag 13 maj vårens arbetsdag

på Kulla. Vi startar kl. 11. Trädgårdsarbete, takarbete och övrigt som behöver göras. Vi bjuder på fika. Glöm inte handskar!

Tisdag 29 maj spånkurs

på Kulla. Tid: kl 16-20. Kursledare: Jörgen Rånge och Stefan Jonasson. Kostnad: 300:- inkl. fika. Anmälan till Ulf Tiborn. 0763 28 49 11.

I juni arbetsdag trädgård se hemsidan eller ring Lena 44 16 21

Söndag 24 juni kl. 13 ”Mormors underkläder” – Marie-Ann Alfredsson visar och berättar. Musik: Ulf Wiggenius. Servering och lotteri.

I juli el. augusti arbetsdag på Höljebacka, den gamla kyrkplatsen, vi räfsar. Datum beroende av när gräset slås. Du som vill vara med kan anmäla ditt intresse till Lena tel. 44 16 21 eller se hemsidan för närmare info.

Lördag 25 augusti kl. 13 ”Gammeldags lekar” – kom och lek på Kulla! För barn och föräldrar i samband med UIS-dagen. Musik: Ulf Wiggenius. Vi bjuder på enkel fika. Kl 14

rundvandring med Lena Calmestrand som berättar om Kulla och dess bäckstugusittare.

Söndag 9 september Kulturavsdagen.

Kl. 12 kurs i lieslåtter. Plats: Höljebacka, den gamla kyrkplatsen. Kursledare: Per Hernmar. Kl. 14 på Höljebacka Brandmuseum.

”Historia och historier runt Skalunda hög”, **Agneta Berner berättar**. Servering och lotteri. Anmälan till liekurs och/eller föredrag på brandmuseets café Kaisa 0706 98 60 20.

Söndag 21 oktober Höstens arbetsdag på Kulla. Vi startar kl. 11. Vi städar i trädgården så glöm inte handskar! Vi bjuder på fika.

Inför 2019

Är du intresserad av Fornminnen samt Gårdar och människor förr i Upphärad? Vi planerar för fornminnesexcursioner och en torpinventering 2019. Anmälan till Torpinventering ring Kaisa 0706 98 60 20, Fornminnesexcursioner ring Lena 44 16 21.

Hemsida: www.backstugansvanner.se
Facebook: Bäckstugan Kullas Vänner

Stöd vårt arbete på Kulla, bli medlem, för vidare uppgifter se hemsidan, eller ring Lena.

